

מנהגי אבלות וניחום אבלים

באוגדן קצר זה מפורטים בתמצית ובקיצור הלכות ומנהגים של אבלות וניחום אבלים. בהתאם לדרכה של היהדות הרפורמית, הבחירה להקפיד בהלכות ולקיים את המנהגים השונים מסורה ליחיד ולבני המשפחה האבלים, ואין הכרח לקבלם כמקשה אחת. מותו של אדם קרוב והאבלות על לכתו הם אירועים קשים ומורכבים. ההתחשבות ברצונם וברגשותיהם של האבלים והרגישות להבדלים בגישות וברצונות של בני המשפחה חשובות לא פחות מקיום המנהגים וההלכות. במקרה הצורך ניתן להסתייע ברבנינו לצורך עצה ומחשבה משותפת.

מי נוהג אבלות?

- א. חובת האבלות חלה על שבעה קרובים של הנפטר: אביו ואמו, בנו ובתו, אחיו ואחותו ובן/בת זוגו הנשואים לו. נוהגים את מנהגי האבלות על פטירה של הורה מאמץ, ילד מאומץ ואח שאומץ. כמו כן אפשר לנהוג מנהגי אבלות על פטירת אח או אחות לא ביולוגיים.
- ב. קרובים נוספים כדוגמת נכדים או סבים וסבתות רשאים לנהוג מקצת מנהגי האבלות יחד עם האבלים, לרבות אמירת הקדיש, אם האבלים נתנו לכך את הסכמתם.
- ג. בן שאביו אינו יהודי או אדם שהתגייר יכול לנהוג מנהגי אבלות על מות הורה, אח או אחות שאינם יהודים ולומר לזכרם את תפילת הקדיש.

אנינות – מרגע הפטירה ועד ללוויה

- א. לאבלות ארבעה שלבים: אנינות, אבלות השבעה, אבלות השלושים, ובמקרה של פטירת הורים – אבלות שנה.
- ב. עם פטירתו של האדם, קרוביו החייבים באבלות מוגדרים כאוננים עד הבאתו לקבורה. בזמן זה מתמקדים האבלים בסידורי הלוויה ובהכנתה, אשר על כן הם פטורים מכל מצוות עשה וממנהגי האבלות. עם זאת, אם הם בוחרים בכך, הם יכולים לנהוג מנהגי אבלות, לרבות אמירת קדיש בתפילה בציבור. האוננים, בניגוד לאבלים בתקופת השבעה, אסורים באכילת בשר ובשתית יין עד לאחר הקבורה.
- ג. המסורת היהודית מבקשת מהאבלים להביא את הנפטר לקבורה ללא שיהוי, הן מפני כבודו של המת הן בשל הרצון לסייע לאבלים להיכנס לתהליך האבלות וקבלת הניחומים. עם זאת, אם השיהוי נעשה לכבודו של המת או לרווחתם של קרוביו האבלים (כדוגמת המתנה לבן משפחה המגיע מחו"ל), ניתן לעכב את הלוויה.
- ד. כאשר האבל אינו משתתף בלוויה, מכיוון שהיא נערכת הרחק ממקום מגוריו (לדוגמה, בחוץ לארץ), ואין הוא נדרש לטרוח על קבורת הנפטר, הוא יכול להתחיל את אבלות השבעה עם קבלת ההודעה על הפטירה או להמתין ללוויה ולהתחיל באבלות לאחריה. במקרה כזה מן הראוי להודיע לקרוביו ולמכריו של האבל על מועד תחילת השבעה, ולציין את תחילת האבלות בהתכנסות לתפילה ולאמירת קדיש במקום שהאבל מקבל בו את פני המנחמים.

השבעה

- א. עם הבאת הנפטר לקבורה וסתימת הגולל מתחילים האבלים את אבלות השבעה – תקופת האבל העיקרית.
- ב. על פי הכלל של "מקצת היום ככולו", יום הקבורה נחשב כיום הראשון של השבעה גם אם הקבורה הסתיימה סמוך לשקיעה. על פי אותו העיקרון, האבלים רשאים לסיים את אבלות השבעה כבר בבוקר היום השביעי עם העלייה לקבר. במקרה שנערכה הלוויה ביום ראשון, מסתיימת השבעה עם צאת השבת, ואין האבלים נדרשים לשבת במוצאי שבת, גם אם העלייה לקבר נעשת בבוקר יום ראשון.

מנהגי אבלות וניחום אבלים

- ג. על פי רוב נוהגים לשבת בביתו של הנפטר, אולם אין בכך הכרח. האבלים יכולים לפצל את הישיבה במהלך השבעה בין בית הנפטר לביתם. האבלים יכולים לשוב בתום כל יום אבלות אל ביתם לצורך שינה והתארגנות.
- ד. עם שובם של האבלים מבית הקברות מוגשת להם סעודת הבראה על ידי קרובים או שכנים. אכילת סעודת הבראה מוגדרת כחובה המוטלת על האבלים ועל המנחמים הקרובים, והיא מיועדת לרווחתם הגופנית של האבלים השבים מהלוויה ועל מנת שלא להותירם לבדם. מכל מקום יש לברר ברגישות עם האבלים אם הם מעוניינים שילוו אותם בשובם מהלוויה.
- ה. לאבלים מותר לבצע את מטלות הבית השוטפות, כגון הכנת מזון לארוחותיהם וניקיון הבית. עם זאת מן הראוי שקרוביהם והמנחמים יסייעו בידם או ייטלו מידם משימות אלו, אם הדבר מסייע לאבלים ומקל עליהם.
- ו. מן הבחינה ההלכתית, מוטלים על האבלים כמה איסורים:
 - איסור עשיית מלאכה: האבל אינו עוסק במלאכתו או בעסקו. אולם במקרה של חשש לנזק משמעותי, מותר לאבל להסתייע באחרים לצורך הטיפול במלאכה, ובהעדד ברירה – אף לעשות את הדבר בעצמו.
 - איסור רחיצה, סיכה ואיפור – האבלים אסורים ברחיצה לשם תענוג, להבדיל מרחיצת הגוף מטעמים היגייניים. נוהגים שלא להתאפר, אך אין מניעה מלהשתמש בתכשירים היגייניים כדוגמת דאודורנט.
 - איסור תספורת וגילוח – האבל אינו מסתפר ואינו מתגלח במהלך השבעה. אין מניעה שהאבל יסתרק ויתקין את שערו.
 - ישיבה על כיסא שפוף – נוהגים שהאבלים בזמן ישיבתם יושבים על הקרקע או על כיסא נמוך.
 - נעילת נעלי עור – האבל אסור בנעילת נעלי עור. אין מניעה לנעול נעלי בד וכדו'.
 - איסור כיבוס וגיהוץ – האבל אינו מכבס בגדיו במהלך השבעה ואינו לובש בגדים חדשים. נוהגים שהמתאבל על אמו או על אביו לובש במשך ימי השבעה את הבגד שנעשתה בו הקריעה.
 - קיום יחסי אישות – האבל אסור בקיום יחסי אישות במהלך כל ימי השבעה.
 - איסור שמחה והשתתפות באירועי שמחה – במהלך השבעה האבל אסור בגילויי שמחה, כגון שמיעת מוזיקה לצורך תענוג, או בהשתתפות באירועי שמחה.
 - איסור תלמוד תורה – האבל אסור בלימוד תורה לשמה, שכן הדבר מביא לידי שמחה. בשל כך האבל אינו עולה לתורה במהלך ימי השבעה, לרבות שבת. נוהגים שהמנחמים יכולים לומר דברי תורה לזכרו של הנפטר בבית האבלים, ומשתדלים להתמקד בענייני אבלות, זיכרון וניחום אבלים.
 - איסור שאילת שלום – האבל אינו דורש בשלומם של אחרים ואינו משתמש במטבע הברכה "שלום".
 - איסור אכילת פרי חדש או קניית חפץ חדש – האבל אינו משתמש בחפץ חדש ואינו לובש בגד חדש במהלך השבעה. נוהגים שלא לאכול פרי בפעם הראשונה בעונה, כדי להימנע מברכת "שהחינו".
- ז. בצד האיסורים ההלכתיים קיימים מנהגים נוספים שרווחים ברבות מן העדות: הדלקת נר נשמה, כיסוי המראות בבית ועוד.
- ח. נוהגים להתפלל עם האבלים בביתם על מנת לאפשר להם לומר קדיש אבלים תוך כדי התפילה. לאחר התפילה אפשר גם לומר את תפילת "אל מלא רחמים" או את תפילת ההשכבה. בקהילות היהדות המתקדמת גברים ונשים משלימים מניין, ונוהגים שהן האבלים הן האבלות אומרים קדיש.
- ט. בבוקר היום השביעי של השבעה נוהגים לעלות לקבר הנפטר/ת ולערון אזכרה. עדות ספרד נוהגות לערוך אזכרה וסעודה לזכר הנפטר בלילו של היום השביעי, במקום שהאבלים יושבים בו.

מנהגי אבלות וניחום אבלים

אבלות בשבת ובחג

- א. יום השבת נספר כאחד מימי השבעה. אף על פי כן ביום זה לא נוהגים את מנהגי האבלות הפומביים, אלא רק מנהגי אבלות שבצנעה. אשר על כן האבלים רשאים להחליף בגדיהם, לנעול נעלי עור, לצאת לבית הכנסת לתפילות השבת, לערוך סעודות שבת וכו'. אין מניעה מביקורים של מנחמים בשבת, אולם נוהגים שרק הקרובים ביותר לאבלים עושים כן.
- ב. חגי התורה: ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות, פסח ושבועות מפסיקים את אבלות השבעה, גם אם האבלים הספיקו לשבת שבעה במשך זמן קצר לפני כניסת החג. אבלים המעוניינים בכך יכולים להמשיך ולקבל מנחמים גם לאחר החג, ואפילו בתוך חול המועד (במקרה של סוכות ופסח). עם זאת לאחר החג האבלים אינם נוהגים מנהגי אבלות השבעה.
- ג. קרוביו של אדם שנקבר במהלך חול המועד מתחילים את אבלות השבעה עם צאת החג למשך שבעה ימים. אולם אם האבלים מעוניינים לקבל פני מנחמים במהלך ימי חול המועד, הם רשאי לעשות כן, ואינם חייבים במנהגי האבלות עצמם במהלך ימי חול המועד.
- ד. בחנוכה נוהגים להדליק נרות בבית האבלים. יש הנוהגים בפורים לקרוא את מגילת אסתר בבית האבלים, ויש הנוהגים לצאת לשמיעת המגילה לבית הכנסת. בתשעה באב נוהגים לקרוא את מגילת איכה בבית האבלים.

ניחום אבלים

- א. ניחום אבלים הוא אחד מן הביטויים המרכזיים במסורת היהודית למעשה של גמילות חסדים. במעשה זה טמונים במקביל הפגנת הכבוד לאדם הנפטר וליקיריו האבלים (ובלשון המסורת: כבוד המת וכבוד החיים).
- ב. עיקר חובת ניחום האבלים הוא בשעה שהאדם מתאבל על מתו את אבלות השבעה. עם זאת יכול אדם לנחם את האבלים גם במהלך אבלות השלושים אם נמנע ממנו לנחמו במהלך שבוע האבל.
- ג. עיקר ניחום האבלים נעשה פנים אל פנים, אולם בהעדר יכולת לנחם את האבלים בביתם אפשר לנחם גם בכתב או בטלפון.
- ד. המנחם צריך לנהוג ברגישות באבל ובתחושותיו, להימנע מלכפות עליו שיחה על הנפטר, לאפשר לו להשיח את אשר על לבו, ולהימנע כלל משיחה כאשר ירצה בכך. מנגד, אם האבל מבקש לשוחח על יקירו, יאזין לו ויתמוך בו. יש להיזהר מלהטיף לאבל על דרכי התנהלותו בתקופת האבלות ולאפשר לו להביע את צערו בדרך שיבחר.
- ה. נוהגים שלא לנחם אבלים בשבת אלא רק הקרובים להם ביותר. בהעדר קרובים יש לבדוק עם האבל אם הוא מעוניין שלא להיוותר לבדו.
- ו. לכל עדה, קהילה ומשפחה מנהגים ומסורות של ניחום אבלים, ומן הראוי שהמנחמים יכוונו לדרכו של האבל ולמנהגיו.

אבלות השלושים

- א. בתום השבעה מתחילה תקופת האבלות המשנית, הנמשכת עד ליום השלושים ממועד הלוויה. מנהגי אבלות זו נוהגים על פטירתם של אותם הקרובים שעליהם יושבים "שבעה".
- ב. מן הבחינה ההלכתית נוהגים בתקופת ה"שלושים" חלק מצומצם ממנהגי האבלות שנוהגים במהלך השבעה: איסור גילוח ותספורת; איסור השתתפות באירועי שמחה; איסור רכישת בגדים חדשים, ציוד וריהוט שאינם לצורך הכרחי או דחוף.
- ג. חתן או כלה שמצויים באבלות השלושים במועד חופתם שנקבע מראש, עורכים את חתונתם כמתוכנן, לרבות כל גילויי השמחה. קרוביהם המצויים אף הם באבלות השלושים (לדוגמה, הוריהם ואחיהם) יכולים ליטול חלק בחתונה, אך נמנעים מגילויי שמחה כגון ריקודים.

מנהגי אבלות וניחום אבלים

- ד. מנחמים שלא עלה בידם להראות פנים לאבל במהלך השבעה, עושים זאת במהלך אבלות השלושים, לאחר תיאום עם האבל והתחשבות ברצונו להמשיך ולקבל מנחמים.
- ה. ביום השלושים ממועד הלוויה עולים לקבר הנפטר ועורכים אזכרה. עדות ספרד נוהגות לערוך אזכרה בבית הנפטר או בבית האבלים בליל יום השלושים, ויש הנוהגים לערוך את האזכרה בבית הכנסת.
- ו. רבים נוהגים להעמיד את המצבה על קבר הנפטר לקראת אזכרת השלושים, ויש הנוהגים להמתין עד לתום שנת האבל הראשונה.
- ז. ימים טובים (ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות, שמחת תורה, פסח ושבעות) מפסיקים את אבלות השלושים בדומה להפסקת אבלות השבעה.
- ח. אם החל האבל את אבלות השבעה בסמוך לראש השנה, מבטל חג זה את אבלות השבעה. לאחר החג נוהג האבל מנהגי אבלות השלושים עד ליום הכיפורים, וחג זה מבטל אבלות זו. החל האבל את אבלות השבעה בסמוך ליום הכיפורים, תופסק האבלות עם כניסת החג, וחג הסוכות יבטל את אבלות השלושים. במקרה של ביטול אבלות השלושים נוהגים לערוך את האזכרה בערב החג, ויש הנוהגים להמתין עם האזכרה לחלוף שלושים ימים בכל מקרה.

אבלות השנה על פטירת הורים

- א. במקרה של אבלות על מות אב או אם האבלות אינה מסתיימת אחרי שלושים ימים, אלא נמשכת שנה שלמה מיום הקבורה. תקופת אבלות זו אינה נוהגת על מות הקרובים האחרים, שעליהם חייבים באבלות השבעה ובאבלות השלושים. בכל מקרה אבלות השנה נמשכת שנים עשר חודשים בלבד, גם בשנה מעוברת.
- ב. מן הבחינה ההלכתית נוהגים שלא להשתתף באירועי שמחה במהלך השנה, לצאת לטיולים של תענוג (להבדיל מחופשות לטובת מנוחה והחלפת כוח) וכן לא לקנות קניות חדשות של מותרות (להבדיל מקניות של צורך).
- ג. חתונה שנקבעה מראש למועד שבו החתן והכלה מצויים באבלות על הורה, אין הכרח הלכתי לדחותה. הורים ואחים רשאים ליטול חלק בחתונת ילדם או אחיהם במהלך אבלות השנה על מות ההורה, אך מצמצמים את גילויי השמחה, כדוגמת ריקודים.

משך אמירת קדיש

- א. תפילת הקדיש היא התפילה העיקרית הנאמרת לזכרם של הנפטרים בפי קרוביהם האבלים. את התפילה אומרים בעת הלוויה ובאזכרות וכן בכל אחת מתפילות היום במהלך תקופת האבלות.
- ב. על כל הנפטרים אומרים קדיש במשך כל אבלות השלושים ובימי הזיכרון השנתיים. האבלים על מות אב או אם אומרים את הקדיש במשך שנה שלמה. יש הנוהגים לומר את הקדיש במשך אחד עשר חודשים בלבד.
- ג. במהלך תקופת האבלות האבלים אומרים גם את נוסח "קדיש דרבנן" הנאמר לאחר לימוד תורה בציבור.

יום הזיכרון השנתי

- א. מדי שנה נוהגים לציין את יום הפטירה בעליה לקבר ו/או במעמד תפילה ולימוד. עדות ספרד נוהגות לערוך סעודה ואזכרה בליל יום הזיכרון השנתי בבית הנפטר, בבית קרוביו או בבית הכנסת.
- ב. בשנה הראשונה נוהגים לציין את יום האזכרה בתאריך הקבורה. החל מן השנה השנייה מציינים את יום האזכרה בתאריך הפטירה.

מנהגי אבלות וניחום אבלים

- ג. ביום הזיכרון השנתי נוהגים להדליק נר נשמה. נוהגים לעלות לתורה בשבת שלפני יום האזכרה וביום האזכרה עצמו אם חל ביום שבו קוראים בתורה. בעדות ספרד אומרים את סדר ההשכבה לזכר הנפטר לאחר העלייה.
- ד. חל יום הזיכרון השנתי בשבת, יש הנוהגים להקדים את העלייה לקבר ליום שישי, ויש הנוהגים לאחר ליום ראשון.
- ה. בשנה מעוברת - עדות ספרד נוהגות לקיים את יום האזכרה באדר ב'. עדות אשכנז - באדר א', אלא אם כן תאריך הפטירה עצמו היה בחודש אדר ב' בשנה מעוברת.
- ו. קרובי הנפטר שהיו חייבים באבלות אחרי פטירתו אומרים ביום הזיכרון השנתי את הקדיש במסגרת תפילות היום. יש הנוהגים שאדם המציין יום זיכרון לפטירת אחד מקרוביו (שעליהם הוא חייב באבלות) משמש כשליח הציבור בתפילות הנערכות ביום הזיכרון.
- ז. בשבת שלפני יום הזיכרון השנתי נוהגים לעלות לתורה.

תפילות זיכרון בבית הכנסת

- א. בקהילות אשכנז, וכך גם במנהג קהילות היהדות הרפורמית בישראל, נוהגים לומר סדר הזכרת נשמות בבית הכנסת בארבעה מועדים: יום הכיפורים (לאחר קריאת התורה בשחרית או במנחה), שחרית שמיני עצרת (שמחת תורה), שחרית שביעי של פסח ושחרית חג השבועות.
- ב. במסגרת סדר הזכרת הנשמות אומרים את תפילת "יזכור" ואת תפילת "אל מלא רחמים".
- ג. בקהילות ספרד נוהגים לומר השכבות לזכר הנפטרים בליל יום הכיפורים.
- ד. בשבת שלפני יום הזיכרון השנתי נוהגים לעלות לתורה לזכר הנפטר / ת. בקהילות ספרד נוהגים לומר לאחר העלייה את תפילת ההשכבה. בקהילות אשכנז יש האומרים לאחר העלייה את תפילת אל מלא רחמים.

”כַּאֲשֶׁר אָמַר תְּנַחֲמֵנוּ כֵּן אֲנַחְּ אֶנְחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַם תְּנַחֲמוּ” (ישעיהו סו יג)

רבני ורבות היהדות הרפורמית עומדים לרשותכם בשעת אבלכם. לשליחת שאלות אנא השתמשו בדוא"ל: tekes@reform.org.il או פנו לקהילה הקרובה למקום מגוריכם.